

# PODSJEĆANJE NA ISPRAŽNJENU STOLICU, JULIJANA MATANOVIĆ: KNJIGA O FABRIJU Zagreb: Naklada Ljevak, 2019.

---

Kolar, Mario

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja**, 2020, 32, 255 - 261

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:420931>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-10**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.



## PODSJEĆANJE NA ISPRAŽNJENU STOLICU

JULIJANA MATANOVIĆ: *KNJIGA O FABRIJU*

Zagreb: Naklada Ljevak, 2019.

Kad velike ličnosti napuste ovaj svijet, uvijek se više ili manje stidljivo propituje što će biti s njihovim nasljeđem sada kada ih više nema. U slučaju pisaca, postavlja se pitanje hoće li se njihova djela i dalje čitati, hoće li se proučavati, hoće li se o njima pisati. Presudnu ulogu u tome, dakako, imaju sama djela. Jer, ako i budućim generacijama mogu reći nešto važno, tada bi trebala preživjeti smrt svojeg autora. No, osim vrijednosti samih djela, u današnjem moru ne samo knjiga, nego i drugih, naizgled atraktivnijih medija, ipak su potrebni i oni koji će na njih neprestano podsjećati. A upravo to svojom najnovijom knjigom, jednostavnog naslova *Knjiga o Fabriju*, čini suvremena hrvatska književnica, znanstvenica i kritičarka Julijana Matanović – podsjeća nas na hrvatskog književnog klasika, prozaika, dramatičara i esejista, književnog i glazbenog kritičara, prevoditelja i urednika Nedjeljka Fabrija (1937. – 2018.), odnosno njegove romane, drame, priče i eseje

koji su obilježili suvremenu hrvatsku književnost.

Pritom je naizgled paradoksalno da knjiga o piscu kojemu ni godine, a kamoli datumi, nisu bili važni jer je smatrao da uvijek živimo u „međuvremenu” velikih političkih odluka (nevažno kojih, uvijek su iste, na štetu tzv. malih ljudi), započinje godinom, štoviše datumom, točnim, brojčanim, egzaktnim: „4. kolovoza 2018. preminuo je Nedjeljko Fabrio”. No, koliko god to izgledalo paradoksalno, postoji valjano opravdanje. Naime, kako autorica navodi u rečenicama koje slijede, poslije tog datuma više ništa nije bilo isto, i više nikada ništa neće biti isto. Datum je to koji je sve promijenio i baš je zato logično da se upravo njime započne. Taj je datum, uostalom, vjerojatno zaslužan i za to što danas pred sobom imamo prvu knjigu o Fabriju, čiji ovozemni ostaci počivaju u njegovoj Rijeci, čiji je kulturni i intelektualni život presudno obilježio, kao i hrvatsku kulturu u cijelosti.

Iako je, dakako, Julijana Matanović već i ranije pisala o Fabriju, počevši od studija i eseja, preko kritika do pogovora njegovim knjigama, koje je i uređivala i predstavljala, jednako kao što je o njima držala predavanja itd., datum kojim počinje knjiga vjerojatno je bio početak razmišljanja o rekapituliranju i okupljanju svega toga u cjelinu, pa je i s te strane opravdano njegovo stavljanje na početak te nove cjeline. Osim stručnih tekstova razasutih po časopisima i zbornicima, ali i njezinim neliterarnim knjigama (počevši od *Prvog lica jednine*, preko *Krste i Lucijana*, gdje je Fabrijev lik iz *Vježbanja života* postao dijelom i naslova, do knjige *sumnja.strah@povijest.hr*), Julijana Matanović je o Fabriju pisala i govorila i u mnogim drugim i drugačijim prilikama. Tako likovi iz Fabrijevih djela stanuju u njezinoj knjizi *Tko se boji lika još*, a spominje ih, kao i njihovog autora, i u svojim autobiografskim i sličnim zapisima na društvenim mrežama, blogu i drugdje (od kojih je dio završio i u knjizi *Ljuta godina*) itd. Povijest autoričina bavljenja Fabrijevim djelima ne samo da je, dakle, duga, nego i raznovrsna, što se vidi i iz knjige koja je pred nama, a koja sadrži i osobni i dokumentarni, odnosno i književni i znanstveni sloj. U svakom slučaju, jednako kao što je autorica dobro predvidjela da će upravo Fabio napisati prvi hrvatski roman o Domovin-

skom ratu – *Smrt Vronskog* („Kad se početkom devedesetih godina, sada već prošlog stoljeća, u jednom našem tjedniku pojavio tekstu u kojem se nagađalo o imenu hrvatskoga prozaika koji će prvi odgovoriti na novonastalu tešku zbilju, točnije napisati ratni roman... bila sam sigurna da će to učiniti autor *Vježbanja života* i *Berenikine kose*”), tako nije bilo teško, uz dužno poštovanje prema ostalim vrijednim proučavateljima Fabrijeva djela, predvidjeti da će prvu knjigu o Fabriju napisati upravo Julijana Matanović.

### Vraćanje duga prijatelju i uzoru

Knjiga započinje osobnijim poglavljem, naslova *Zvala sam ga Lucijane*, u kojem poslije naoko hladne prve rečenice koja konstatira završetak jedne ljudske i stvaralačke biografije, slijedi nekoliko kratkih toplih autobiografskih zapisa u kojima autorica evocira neke od ključnih postaja svojeg prijateljstva sa čovjekom kojem posvećuje knjigu. Pritom nam otkriva i glavnu motivaciju za pisanje knjige: „U vremenu u kojem svi rade stotinu poslova u isto vrijeme, jedu s nogu i razgovaraju nedovršenim rečenicama, bilo bi lako pristati na ocjenu da i nakon odlaska velikih sve može biti isto. Ne, ne može. Nikako. I naše nove priče i naši novi romani, svi naši novi tekstovi nisu ti koji mogu, i trebaju, popuniti ispraznjenu stolicu. Prazninu može učini-

ti nevidljivom samo podsjećanje na onog koji nas je učio, kojemu smo se divili, uz kojega smo i sami postajali bolji. I dok sam ja ovdje, odrađujući životno međuvrijeme koje mi je u času rođenja darovano, vraćat ću se Nedjeljkovim tekstovima". Uz jasnu aluziju na Fabrijeve riječi iz *Vježbanja života* („...ljudi su navikli objedovati s nogu, istodobno obavljati sto poslova, razgovarati nedovršenim rečenicama") te također njegovu metaforu o „praznim stolicama" (Fabrio je znao sebe nazivati „piscem praznih stolica", odnosno piscem sudbina ljudi „koje je pojela povijest") te aluziju na „međuvrijeme" u kojem ne prestano živimo, citirane autoričine rečenice otkrivaju i duboko poštovanje prema čovjeku i njegovim djelima, prema onome „koji nas je učio" i „kojemu smo se divili", poštovanje kakvo će se osjetiti kroz cijelu knjigu.

U ostatku tog prvog poglavlja knjige nižu se reminiscencije na susrete s Fabrijem i njegovim djelima, kojih je bilo u izobilju. Naime, kako saznajemo iz tih kratkih autobiografskih zapisa, poznanstvo između Julijane Matanović i Nedjeljka Fabrije (odnosno između „Đuli", kako ju je on zvao, i „Lucijana", kako je zvala ona njega), trajalo je od 1991. godine, pa sve do datuma kojim započinje knjiga, i bilo je bogato ne samo susretima, nego i suradnjama, čitanjima te raspravama o književnosti i mnogim drugim temama, čime

su jedno drugo obogaćivali. No, unatoč brojnim i raznolikim aktivnostima kojima je doprinijela popularizaciji Fabrijeva stvaralaštva, a od kojih sam neke uvodno i spomenuo, Julijana Matanović otkriva kako i dalje ustvari osjeća „veliki dug" prema njemu, nazvavši ga, među ostalim, i svojim „poetičkim roditeljem". U vremenima kada se svi trude biti neovisni i originalni, kada se žele pokazati bolji od drugih, kada prešućuju (pa i gaze) svoje prethodnike, Julijana Matanović ne samo da priznaje, nego i ističe oduševljenje svojim prethodnikom i ugledanje na njega. Jednako tako, ne krije niti vlastitu subjektivnost u pisanju o njemu, od čega nepotrebno zazire dio suvremene književne kritike i teorije, koji zagovara tobožnju hladnu objektivnost (a nerijetko ustvari prikriva vlastitu nemuštošć). Takvo pisanje „u prvom licu jednine" stalno je obilježje njezinih studija, eseja i kritika, štoviše, najizrazitiji je primjer takva pristupa u hrvatskoj književnoznanstvenoj zajednici, koji se, unatoč tome što joj je nerijetko nepravedno i neargumentirano osporavan, kako vrijeme prolazi pokazuje kao itekako opravdan i primjeren. Dokaz je tome i ova knjiga.

### Književno i znanstveno

Da subjektivan pristup nije naštetio analizama i interpretacijama Fabrijevih djela, odnosno da je uro-

dio važnim znanstvenim doprinosom (tezama i sintezama), potvrđuju četiri poglavlja knjige koja slijede nakon spomenutog uvodnog. Naime, u tim poglavljima autorica znanstveno argumentirano govori o Fabrijevim dramama (poglavlje *Putem se izgubio čovjek*), kratkoj prozi (poglavlje *Kratko i proživljeno*), esejima (poglavlje *Izbor po srodnosti*) i romanima (poglavlje *Zar je povijest nešto drugo?*). Iako je u njima zbog želje da se Fabrijeva djela „i dalje nastave uzimati s najvećom mogućom ozbiljnošću” odjenula „jedan od mogućih kritičarskih kostima”, pa je i njezin diskurs drugačiji nego u prvom, potpuno osobnom poglavlju, i u tim je znanstvenim analizama izbjegla suhoparnost i hladnoću, ali i nekomunikativnost tobožnjeg objektivnog znanstvenog diskursa. Vlastiti pristup slikovito je i sama opisala kroz motiv kirurga koji se poslije operativnog zahvata zanima i za to „kako su bolesnikovu dijagnozu primili njegovi najbliži”.

Osim specifičnog diskursa koji spaja subjektivnost i znanstvenost, autorica je četiri analitička poglavlja, a ustvari četiri studije o Fabrijevim dramama, pričama, esejima i romanima, obogatila i četirima kratkim pričama (ili četirima dijelovima jedne) koje/koji stoje uz svako poglavlje/studiju. U tim pričama/priči glavni lik, znakovitog imena Lucijan, kroz različite životne situa-

cije, ali i kroz bajke o Crvenkapici i Trnoružici, koje se pojavljuju u prvoj i posljednjoj priči (prvom i posljednjem dijelu iste priče), spoznaje određene životne mudrosti, ponajprije o povijesti, o njezinoj ponovljivosti i o njezinu pogubnom utjecaju na ljudske živote. Radi se, dakle, o svojevrsnom intertekstualnom dijalogu s *Vježbanjem života*, odnosno o premještanju njegova glavnog lika u nove kontekste, kakav je postupak s likovima iz brojnih drugih (pa i Fabrijevih) knjiga Julijana Matanović predstavila u svojoj već spominjanoj knjizi *Tko se boji lika još*. No, Lucijan dijeli zajednička obilježja i sa samim Fabrijem (npr. voli književnost, glazbu i kazalište, piše drame i priče o povijesti) pa u te priče treba upisati i drugu, (Fabrijevu) biografsku dimenziju, te svakako i treću, (autoričinu) autobiografsku dimenziju – u posljednjoj priči (dijelu priče) majka bajku o Trnoružici, koju priča malom Lucijanu, završava bez završne formule o „neupitnoj sreći koja će među zaljubljenima trajati kao i život sam” te zaključuje priču, ali i cijelu knjigu, budući da su to posljednje autoričine riječi u knjizi, sličnim riječima kojima je knjiga i započela: „Samo nije rekla da nakon odlaska jednog pisca više ništa nije isto...”.

Živosti tog znanstveno-analitičkog dijela knjige doprinose i sama Fabrijeva djela, ili njihovi ulomci, koji su umetnuti iza svakog od spo-

menutih četiriju poglavlja. Tako se iza poglavlja o dramama nalazi cjelovita drama *Čujete li svinje kako rokcú u ljetnikovcu naših gospara?*, iza poglavlja o kratkoj prozi cjelovita priča *Nagrada*, iza poglavlja o esejima esej *Veliki eksodus (1945-1956) i književnost*, te poslije poglavlja o romanima prvo poglavlje prvog dijela *Vježbanja života*. Radi se o presudno važnim tekstovima za svaki žanr kojim je Fabrio pisao pa svaki od njih na neki način vjerojatno treba predstavljati svojevrsni *ogledni primjerak* onoga o čemu se u tom poglavlju govori. Umetanjem tih Fabrijevih tekstova među svoje analize autorica je vjerojatno željela čitatelju omogućiti da se i sam neposredno upozna s njima, pokazujući tako da je uz analize jednako važno (ako ne i važnije) da čitatelj dobije uvid i u sam književni tekst koji se analizira, čemu u prilogu i inače brojni citati iz Fabrijevih djela integrirani u same analize. Osim toga, umetanjem Fabrijevih tekstova među vlastite tekstove autorica kao da imitira Fabrijev postupak kada je u svoja djela, ponajprije romane, umetao dokumentarnu građu kojom je *ovjeravao* svoje pripovijedanje. U svakom slučaju, radi se o inovativnom postupku, koji ovoj knjizi daje dodatnu težinu.

### Fabrijev poetički vrt

Iako je analizu Fabrijeva opusa razgraničila na četiri odjelita po-

glavlja, od kojih svako govori o jednom književnom žanru, Julijana Matanović Fabrijevu djelu pristupa ustvari integralno, kroz „teoriju poetičkog vrta“, kako ju umješno naziva, omjeravajući pojedine dijelove njegova opusa kako međusobno, tako i u odnosu na cjelinu opusa, pronalazeći, dakle, prije svega poveznice među djelima, odnosno rekonstruirajući zajedničke točke u njegovu cjelokupnom opusu. Slijedeći takav pristup, autorica uvjerljivo pokazuje koherentnost i međupovezanost brojnih Fabrijevih tekstova, i to ne samo unutar istog žanra, nego i među žanrovima – autorica ne pronalazi poveznice npr. samo među Fabrijevim romanima, nego i među esejima i romanima, među drama i pričama itd. – jednom riječju, među svim što je Fabrio napisao, zaključivši da „u suvremenoj hrvatskoj književnosti nema autora koji je na način Nedjeljka Fabrija posvećeno proučavao i produbljivao teme svog autorskog interesa“. Drugim riječima, u gotovo svim Fabrijevim djelima, kako autorica uvjerljivo argumentira, možemo pronaći djeliće njegovog temeljnog „autorskog interesa“, a to su prije svega „sjevernodalmatinske teme, odnos vlasti prema pojedincu“ te „ponovljivost i kružnost, možda točnije: spiralnost povijesti“.

Uočavanje i pregledno, argumentirano predstavljanje neupitnih po-

veznica među praktički svim Fabrijevim djelima vjerojatno je najveći znanstveni doprinos ove knjige. Takav pogled na Fabrijev opus svjedoči ne samo da je autorica analizirala baš sve njegove dijelove, nego i da ih je minuciozno proučila, uočivši u njima ponekad i sasvim male detalje koje bi većina istraživača previdjela. Tako pronalazi brojne motive, nerijetko i sasvim sitne i naoko neznatne, poput domina, čička ili tratinčice, koji se pojavljuju u pojedinim Fabrijevim djelima, potvrđujući spominjanu nedjeljivu povezanost cjelokupna opusa. U tom smislu, autorica u svojoj knjizi ne samo da izvodi sintezne zaključke o dominantama Fabrijeva opusa, nego donosi i minuciozne analize te kreativne interpretacije brojnih njegovih drama, eseja, priča i romana, primjećujući pritom njihovu usku međupovezanost.

Pojedine autoričine teze danas su i općeprihvaćene, poput one o *Vježbanju života* kao „startnoj poziciji” hrvatskog *novopovijesnog*, odnosno *romana o povijesti*. Pristup povijesti u tom tipu romana, kako autorica razlaže, više nije monumentalistički, u fokusu nisu poznate povijesne личности i veliki povijesni događaji, nego *slabi* junaci i njihove *male* sudbine. Sukladno tome, uz bok službenim povijesnim izvorima kao jednakovrijedna stavljaju se svjedočenja tzv. malih ljudi i

njihova osobna pisma, obiteljske fotografije itd. U svakom slučaju, povijest u tim romanima ne predstavlja *učiteljicu života*, odnosno pravocrtni put prema napretku, kako ju vidi šenoinska tradicija povijesnog romana, nego postaje lutanje tijekom kojeg neprestano ponavljamo iste pogreške. Fabrijevimi riječima, povijest nije ništa drugo nego „jalovost, ludost i smrt”. Za razliku od takvih općeprihvaćenih teza, pojedine autoričine teze u svojevrsnoj su polemici s dosadašnjom recepcijom Fabrijeva stvaralaštva. Najizrazitiji primjer za to je autoričina teza da i roman *Smrt Vronskog* treba promatrati u kontekstu autorove *Jadranske trilogije*, koju čine *Vježbanje života*, *Berenikina kosa* i *Triameron*. Naime, iako *Vronski* s obzirom na neka svoja obilježja (suвременa ratna tema, intertekstualni odnos s *Anom Karenjinom* itd.) odudara od ostalih romana trilogije, autorica smatra da s njima dijeli mnogo više toga zajedničkog, poput motiva vlaka, tematiziranja slabih pojedinaca u vrtlogu povijesti, vjerovanja privatnim pismima a ne govoru političara itd. Štoviše, autorica pokazuje da je posljednji dio trilogije, *Triameron*, u jednom svojem sloju svojevrsna polemika s recepcijom *Vronskoga*. Zbog svega toga autorica se zalaže da se *Vronskog* promatra kao bliskog srodnika *Trilogije*, što dodatno potencira i samim podna-



slovom poglavlja o romanima – *Četiri u jednom*.

U svakom slučaju, *Knjiga o Fabriju* Julijane Matanović istovremeno je znanstveno utemeljen prikaz cjelokupnog Fabrijeva stvaralaštva te ljudski topao portret samog autora. U knjizi se neprestano smjenjuju, a nerijetko i miješaju, emocije i spoznaje, književnost i znanost, dokumentarnost i pripovijedanje, a u nešto manjoj mjeri – ali jednako uspješno – i Fabrijevi i autoričini tekstovi, što knjigu čini ne samo zanimljivijom, nego i ino-

vativnom. „Riječi pripadaju onima koji ih shvate”, maksima je Julijane Matanović, koja primijenjena na njezinu knjigu o Fabriju, znači da Fabrijeve riječi pripadaju (i) njoj. Štoviše, s obzirom na širinu, ali i intenzitet autoričina poznavanja i razumijevanja njegovih djela, mogli bismo reći da su Fabrijeva djela u Julijani Matanović nedvojbeno pronašla, ili bolje reći zaslužila, svoju idealnu čitateljicu. Pritom treba dodati i da je ona zaslužila njegove cipele, koje ovom prilikom, čini se, nije odbila.

Mario Kolar